

Hoe geven we Rotterdam haar geheugen terug?

Direct na de dodenherdenking op 4 mei keek ik naar een uitzending van TV Rijnmond.

Het Nederlandse publiek bleek op uitnodiging van alle regionale omroepen van Nederland 100 foto's te hebben uitgekozen voor het boek 'De Tweede Wereldoorlog in 100 foto's'.

Opeens zag ik hem voorbijkomen op een foto uit de provincie Gelderland. Ik zie mijn vader. Zestien jaar oud, net zo oud als mijn zoon nu is. Mijn vader kijkt de camera in met een verdrietige lach. Links van hem de gevluchte Russische piloot Alex Sidorov, rechts van hem zijn twee oudere broers Leon en Johnny. Mager en gelaten kijken ze de camera in.

"Overdag verblijven de onderduikers op de hooizolder, waar ze uitkijk houden. Op de foto zijn ze bezig met de tabaksoogst. 's Nachts slapen de onderduikers in de speciaal gebouwde ondergrondse betonnen schuilkelder onder de varkensschuur, waar het erg vochtig is,"

zo luidt het onderschrift bij de foto.

Mijn vader droomde in die kelder over zijn toekomst. Hij wilde arts worden. Na de oorlog ging hij op zijn zeventiende naar de eerste klas van de HBS, leerde bij gebrek aan talent zijn wiskundeboeken uit het hoofd en werd uiteindelijk een succesvol huisarts, een matige violist en een gepassioneerd Haikuschrijver. Over het ontwaken in de benauwde kelder schreef hij de volgende Haiku...

Vroeg in de morgen

Speelt het gefluit met vogels

Met het licht in de bomen

Mijn vader leeft allang niet meer, de foto op televisie kende ik niet. Maar ik besepte wel dat hij door die foto onderdeel is geworden van de collectieve geschiedenis. Hij moest eens weten...

Deze 4 mei was ook aanleiding voor een felle polemiek die losbarstte naar aanleiding van de lezing van schrijver Arnon Grunberg. Hij haalde in zijn lezing de schrijver Primo Levi aan, die in een brief aan zijn vertaler schrijft dat hij niet begrijpt en niet kan verdragen dat een mens niet wordt beoordeeld naar wie hij is maar naar de groep waar hij toevallig toe behoort. Grunberg laat dit citaat volgen op een uitspraak waarin hij aangeeft dat de manier waarop er nu over bepaalde bevolkingsgroepen wordt gesproken er vroeg of laat toe zal leiden dat er ook weer over de joden wordt gesproken en zegt dan: als ze het over Marokkanen hebben, dan hebben ze het over mij.

Hoe herdenken we in Rotterdam het bombardement als de mensen die dat hebben meegemaakt er niet meer zijn? Hoe zorgen we er dan nog voor dat hun verhalen deel uit gaan maken van het collectieve geheugen van Rotterdam, een in alle opzichten diverse stad, waarin voor veel inwoners geen rechte lijnen lopen van toen naar nu?

Vaak wordt met het beeld van Ossip Zadkine, De verwoeste stad, gezocht naar het hart van Rotterdam, maar in de wederopbouw die volgde op het bombardement is vooral vergeten om de stad een geheugen te geven.

De filosofe Hannah Arendt noemt de stad een georganiseerd geheugen. Daarmee bedoelt zij dat de essentie van een stad bepaald wordt door de verhalen van mensen en de plek die je die verhalen geeft. Maar je ontkomt niet aan een moment van abstractie als je de verbinding tussen heden, verleden en toekomst wilt maken. Die abstractie, los van die particuliere verhalen en herinneringen, moet niet van bovenaf worden opgelegd maar kan wel bevroegd worden. En dat is ook de manier waarop mensen betrokken raken met dat verleden. De dialoog aangaan met vooral nieuwe generaties is daarbij ongelooflijk belangrijk.

Essentieel om verbinding te kunnen maken is het vermogen om je te verplaatsen in de ander, in de schoenen van een ander te gaan staan, en dat is wat mij betreft precies wat Grunberg in zijn lezing heeft gedaan.

Door je te verplaatsen in een ander, als een mens met zijn eigen verhaal maak je het mogelijk om in een stad waar mensen met verschillende geheugens samenleven het bombardement onderdeel te laten zijn en blijven van het collectieve geheugen van de stad.

Hoe geven we Rotterdam haar geheugen terug? Door op zijn Rotterdams te zeggen: niet lullen maar luisteren!

Liesbeth Levy, 14 mei 2020